STELLINGWERFSE PRIESTER-CANDIDATEN UIT DE 16e EEUW

In de tijden vóór de reformatie (1580) trokken ieder jaar honderden katholieke jongemannen uit ons vaderland naar de oude bisschopsstad Utrecht, om aldaar in de Domkerk door de bisschop van Utrecht zelf of door diens wij-bisschop tot priester te worden gewijd. Dit gold natuurlijk ook voor de jongemannen uit Stellingwerf en het verwonderde ons dan ook niet vele Stellingwerfse jongemannen in de oude archieven van de bisschopsstad aan te treffen, die de verre tocht naar Utrecht hadden gemaakt en als jonggewijd priester terugkeerden in hun Stellingwerfse geboortedorp, waar zij een of ander kerkelijk ambt kregen te bekleden. Zo stootten wij op een lijst van jonggewijde priesters uit de jaren 1505 tot 1518, waaruit wij de Stellingwervers zo goed mogelijk hebben geëxcerpeerd. Onder Stellingwerf verstaan wij hier zowel West- als Oost-Stellingwerf die tezamen 32 parochies of kerkelijke gemeentes vormden.

Zo treedt dan de jonge kerkelijke garde voor ons aan, naar jaar van hun wijding opgesteld:

Frater (monnik) Everhard	uit Oosterwolde, Dominicaan	1506
Laurens Claeszoon	uit Oldelamer	1508
Hessel Coenraetszoon	uit Blesdijke	1508
Jan Pieterszoon	uit Blesdijke	1509
Abel Roelfszoon	uit Appelscha	1510
Geert Altszoon	uit Oosterwolde	1511
Wybren Andrieszoon	uit Oude Spanga	1511
Menno Pieterszoon	uit de Haule	1511
mr. Lambert	uit Stellingwerf	1512
Jan Pieterszoon	uit Oude Spanga	1512
Claes Mathyszoon	uit Stellingwerf	1513
Pieter Christiaanszoon	uit Sonnega	1513
Tymen Dirkszoon	uit Langedyck	1514
Hendrik Roelfszoon	uit Oosterwolde	1516
Rombert Janszoon	uit Nijelamer	1517
Theodorus Gellenszoon	uit Stellingwerf	1517
Jan Claeszoon	uit Wolvega	1517
mr. Fokke Rommers	uit Stellingwerf	1517
Jacob Reynderszoon	uit Stellingwerf	1518
Koene Claeszoon	uit Blesdijke	1518

Waarschijnlijk zouden wij aan deze lijst nog verschillende namen moeten toevoegen, die wij niet naar Stellingwerf kunnen terugvoeren, omdat dikwijls geen plaatsnamen bij de wijdeling werden genoemd. Vele van deze

bovengenoemde jonge priesters zullen wij later terugvinden als pastoor of vicaris in een van de parochies van Stellingwerf.
Wanneer deze jonge priester-candidaten zich in Utrecht presenteerden voor het vereiste examen, moesten zij tevens een bewijs overleggen, waaruit bleek, dat zij na hun priesterwijding onmiddellijk een of ander kerkelijk ambt konden uitoefenen. Dit ambt moest hun reeds vóór hun wijding zijn toebedeeld. Bovendien moesten zij een bewijs tonen van goed gedrag.
Het kerkelijke ambt of beneficie, dat zij reeds moesten bezitten was dus een noodzakelijke voorwaarde om toegelaten te worden tot de priesterwijding. Het diende als een titel waarop de wijding kon geschieden. Bezat men geen kerkelijk ambt als titel, dan kon deze ook vervangen worden door de titel 'van vaderlijk bezit' d.w.z. het bewijs dat voor de wijdeling een som gelds was gereserveerd (jaarlijks salaris) zodat men zeker wist, dat de wijdeling niet van honger behoefde om te komen. Het minimum van deze laatste titel werd eerst op twintig, later op vier en twintig gulden gesteld.
Bij het verwerven van een kerkelijk ambt (beneficie) vóór zijn priesterwijding was de candidaat dus aangewezen op de pastoor en kerkvoogden van zijn geboortedorp, op kapitaalkrachtige dorpsbewoners, die vaak een beneficie (vicarie) stichtten in de parochiekerk of op zijn familie, die uit het vaderlijke bezit zoveel afzonderde, dat de jonge priester behoorlijk kon leven.
Het zal nu ieder duidelijk zijn, wat wij kunnen vinden in een oud zogenaamd 'Wijdings-titelboek' uit de jaren 1549-1558, dat zich bevindt in het Rijksarchief te Utrecht n.l. deze noodzakelijke 'bewijsstukken' voor priestercandidaten om toegelaten te worden tot de priesterwijding. In deze stukken of 'Titel-verzameling' vinden wij vaak de echo van een ver verleden waarin een facet van een Middeleeuwse dorpsgeschiedenis te voorschijn treedt. We willen proberen even te lezen in dit 'gewichtige stuk' wat Stellingwerfse priestercandidaten zo stevig tegen zich aan hielden geklemd op hun verre reis naar de bisschopsstad Utrecht. Soms was het document geschreven in het Latijn, soms in Oudnederlands. Wij zullen in beide gevallen trachten het aan de oudheidminnende Stellingwerf-lezer te geven in begrijpelijke taal.

Als eerste Stellingwerfse jongeman verschijnt dan in 1550 een zekere Jan Claeszoon uit Oldetrijne op het tapijt, clericus (dus nog priester) die aan de bisschop een gezegelde oorkonde kon overleggen, waaruit bleek dat hij op voordracht van haar Gelle Claeszoon, pastoor van de parochiekerk te Oldetrijne, van de stelling (dorpsrechter) Pieter Janszoon, Anne Meinders en Claes Jacobs, kerkvoogden, was benoemd tot vicaris aan de vicarie in de kerk aldaar gesticht ter ere van God Almachtig, de H. Maagd

Maria en het H. Kruis. Hij verkreeg deze benoeming als opvolger van heer Jan Janszoon Bommel die ofwel was gestorven ofwel vrijwillig afstand had gedaan van deze vicarie. De vertegenwoordiger van de bisschop had deze oorkonde weleer met zijn zegel bekrachtigd. Dit wil dus zeggen dat heer Jan Claeszoon in 1550 of vlak daarna priester moet zijn gewijd en als jonge priester zijn kerkelijk ambt kwam te vervullen, vermoedelijk in zijn eigen geboorteplaats, al kunnen wij dit laatste vaak niet met zekerheid zeggen. Ook vriendelijke pastoors en buurtheren uit nabijgelegen plaatsen kunnen hem deze titel hebben verschaft. Als vicaris te Oldetrijne verkreeg hij de taak om meerdere malen per week de Mis te lezen aan het bovengenoemde vicarie-altaar. Meestal kon de vicaris vrij wonen in een vicarie-huis, waar hij naast kerkelijke bezigheden ook zijn werkzaamheden vond op zijn kleine boerderij.

In het gezelschap van de vorige naar Utrecht trekkende jongeman zal zich ook een tweede hebben bevonden n.l. Claes Leffertszoon (of: Lievertszoon)) uit het dorp Noordwolde. De laatste kon geen deftig Latijns stuk overleggen, waarbij hem een kerkelijk beneficie werd gegund door de geestelijke autoriteiten van het dorp Noordwolde. Hij komt met een ‘titel’ in oud-Nederlands geschreven, waarbij zijn vader en moeder hem voldoende inkomsten na zijn priesterwijding garanderen. Het was dus een titel op grond van ‘vaderlijk bezit’. In deze ontroerende mooie brief die hij meebracht lezen wij van een gelukkig ouderpaar in Noordwolde, dat zijn zoon en ‘oogappel’ Claes de kans wilde bieden om zijn vurig verlangend ideaal te bereiken. Het staat er allemaal zo kinderlijk eenvoudig, dat wij menen deze hele brief hier te moeten plaatsen.

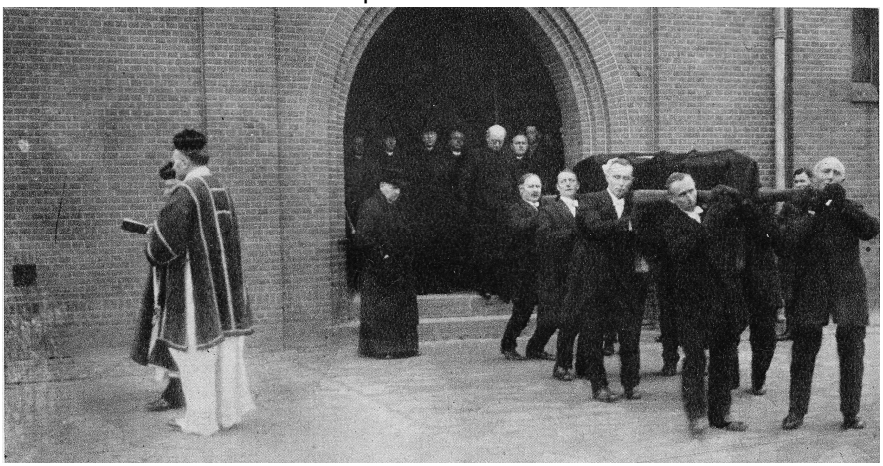

De plechtige uitvaart van de HoogEerw. heer Deken G.J. Vaas, pastoor van de parochie van de H. Franciscus te Wolvega, had zaterdag 13 februari 1937 plaats.

“In de naam des Heren. Amen. Het zij wereldkundig en openbaar aan ieder persoon, hetzij van geestelijke nog van wereldlijke staat, dat wij, Leffer Boelenszoon en Ghese mijn echte vrouw bij deze aan onze lieve zoon Claes gegeven hebben, om priester te worden en de priesterlijke staat ter ere Gods aan te nemen tot zaligheid van zijn ziel en om ons behulpzaam te zijn en bij te staan op onze oude dag een zathe lands gelegen in het kerspel (parochie, kerkelijke gemeente) van Noordwolde genaamd ‘het luttike weert’ groot tien roeden land, strekkende van het Veen heen naar de Linde toe, waarop thans Reyer Claeszoon woont, welke zathe waard is de som van 28 gouden guldens. Aan de oostzijde van deze zathe zijn gelegen Marten Johan Neynes erfgenaam, aan de westzijde Leffert Boelenszoon (de vader) zelf. Wij Leffert en Ghese voornoemd hebben deze bovengenoemde schenking aan onze zoon Claes gedaan met vrije wil en rijp beraad, opdat hij hiermee kan doen wat hij wil als een erfelijk bezit zonder dat wij of onze erfgenamen dit zullen wederroepen. Hiermee geven wij dan op de gerechtelijke wijze, zoals dit volgens ons landrecht gebruikelijk dit goed aan hem over. Als getuigen traden hierbij op door ons gevraagd heer Johan Peters en Lambert Trabberszoon. Bovendien hebben wij Leffert en Ghese en de getuigen gevraagd aan de eerbare Wybe Claeszoon, dorpsrechter (stellinck) te Noordwolde om van wege de Keyserlijke Majesteit voor ons deze brief te bezegelen. Hetwelk ik Wybe dorpsrechter heb gedaan en ik heb mijn zegel aan deze brief gehangen te Noordwolde op de 18de Maart van het jaar Onzes Heren 1550”.

Uit deze oude brief uit Noordwolde lezen wij vele dingen die ons na 400 jaar nog diep kunnen ontroeren. Het spreekt wel vanzelf, dat de jonggewijde heer Claes Leffertszoon met behulp van de vermoedelijke pastoor van Noordwolde (in de brief heer Johan Peters genoemd) zeker zijn priesterlijke taak in de oude kerk van Noordwolde is begonnen.

Een paar jaar later in 1552 treffen wij eenzelfde 'titel' als bij Noordwolde voor de priester-candidaat Johannes Coenderszoon uit Sonnega. Hierbij verklaart zijn vader Coender Janszoon dat hij gezond van lijf en leden na rijp beraad en met vrije wil, om Godswil (d.i. gratis) geeft voor zich en zijn erfgenaam aan zijn echte zoon Johannes genaamd, en tot zijn onderhoud te dienen, wanneer hij priester wordt gewijd (wanneer hij tenminste als bekwaam daartoe zal worden geacht) en om God den Heer te dienen en voor zijn zaligheid en die van zijn vrienden en van alle gelovige zielen bidden, voor zijn leven lang (of tot hij een goed behoorlijk kerkelijk ambt zal verkrijgen) te ontvangen op Sint Maartensdag in de winter.

1. De opbrengst van 25 gouden gulden uit tien roeden land gelegen te Sonnega (Zunnega, let op de Stellingwerfse klank), waarvan de pastorie aan de oostzijde ligt en Kerste Gerbrants aan de westzyde. En mocht het gebeuren dat de opbrengst van dit land niet voldoende mocht wezen om tot dit bedrag te geraken, dan geef ik Coender Janszoon
2. noch de opbrengst van acht roeden land in de Olde Tryne, waar Anne Meynen aan de oostzyde naast ligt en Peter Corneliszoon aan de westzyde. Aldus draag ik Coender Janszoon bovenstaande op aan mijn zoon Johannes volgens de gewone rechtsvorm en onderteken ik met mijn gewone handtekening onder aan deze brief. Daarbij heb ik heer Jan Claeszoon pastoor te Wolvega verzocht dit mede te ondertekenen. En tot meerdere kracht heb ik Peter Peterszoon, dorpsrechter (stellinck) in Zunnega ('int Zunnega') namens de Keyserlijke Majesteit op verzoek van Coender bovengenoemd hier mijn gewone zegel aangehangen op de 15de Maart van het jaar Onzes Heren 1552.

w.g. Conradus Johannis
Johan Claeszoon, pastoor in Wolvega."

Vermoedelijk hebben wij in de ondertekening door de pastoor van Wolvega een of andere band te zoeken tussen deze pastoor en de parochie Sonnega. Vermoedelijk was deze Wolvegaster pastoor Johan Claeszoon dezelfde als de hierboven onder de priestercandidaten in 1517 genoemde Jan Claeszoon van Wolvega.

Voorlopig zullen wij even het oude 'Titelboek van wijdelingen' uit het Domarchief maar sluiten. We hopen nog andere nimmer gepubliceerde stukken in dezelfde geest als boven te melden uit Oldetrijne, Donkerbroek, Oosterwolde, Vinkega, Oldeberkoop, Blesdijke, Spanga, etc. Misschien hebben wij hiermee een klein bouwsteentje mogen leveren op het geheel braakliggende terrein van de Middeleeuwse Kerkgeschiedenis van Stellingwerf en een welkome aanwinst mogen brengen voor de verzamelaars van dorpsgeschiedenis.

Valburg, M.H. de Vries (†)

De tekst is letterlijk overgenomen van het oorspronkelijke manuscript.